

Навроцький Василь Миколайович,
доцент, доцент кафедри цивільного права
кафедри Теорії та історії держави і права
юридичного факультету Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ПРОПОЗИЦІЇ НОВОЇ ЕКОЛОГО-СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розбурханий світ шукає вирішення економічних, соціальних, екологічних, гуманітарних проблем та проблем безпеки у новій політиці розвитку.

На зміну феодалізму, капіталізму і соціалізму у світовому масштабі йде нова суспільно-економічна формація – еколого-соціальна формація. Якщо ні, то ніякої іншої формації вже не буде.

Вироблення та реалізація адекватної політики розвитку на планетарному, національному, регіональному й локальному рівнях, збереження біосфери, порятунок Планети є найактуальнішою проблемою людства у XXI столітті.

25 вересня 2015 року Генеральна Асамблея ООН одностайним консенсусом визначила 17 цілей сталого розвитку: 1) викорінення злиднів, 2) ліквідація голоду, 3) добре здоров'я і благополуччя, 4) якісна освіта, 5) гендерна рівність, 6) чиста вода і санітарія, 7) недорога і чиста енергія, 8) гідна робота й економічне зростання, 9) індустріалізація, інновації та інфраструктура, 10) зменшення нерівності, 11) сталі міста і населені пункти, 12) відповідальне споживання і виробництво, 13) боротьба зі зміною клімату, 14) збереження морських екосистем, 15) збереження екосистем суші, 16) мир, правосуддя та ефективні інститути, 17) партнерство в цілях сталого розвитку.

Актуальність усіх 17 цілей сталого розвитку для України – гостра й очевидна.

Основна проблема соціально-економічного розвитку і досягнення цих цілей в Україні – проблема якості. Вирішення цієї проблеми пов'язане з утвердженням, по-перше, нової якості влади, по-друге, нової якості економічного розвитку, по-третє, нової якості життя.

Основними критеріями оцінки ефективності діяльності влади повинні стати динаміка індексу людського розвитку, що включає такі показники як «довге та здорове життя», «доступ до якісної освіти» та «гідний рівень життя» (які у свою чергу оцінюються показниками бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя, охорони здоров'я, соціальної захищеності, довголіття, екології, рівня злочинності, дотримання прав людини, ВВП на душу населення), зростання середньої тривалості, рівня і якості життя, покращення співвідношення народжуваності та смертності. Від бідності та хвороб населення України вимирає темпом 200 тис. чол. на рік. У порядок денний поставлено питання про порятунок популяції, про порятунок нації.

© Навроцький В.М., 2018

Утвердження нової якості економічного розвитку потребує виведення України на траєкторію еколого-соціального розвитку. Це пов'язано із включенням природного та людського капіталу в інноваційну модель, із визначенням соціальних та екологічних стандартів та їх суворим дотриманням.

Найбільш серйозною проблемою України в економічній та соціальній сферах є невідповідність економічного розвитку, добробуту населення та ролі держави на міжнародній арені природному, науково-технічному, аграрно-промисловому потенціалу та кваліфікаційно-освітньому рівню трудових ресурсів. За рівнем економічної свободи Україна займає 162 місце у світі, рівнем конкурентоспроможності – 82, інвестиційної привабливості – 120 та розвитку фінансових ринків – 106 місце (дані показники рік від року дещо змінюються, але їх порядок залишається сталим).

За індексом людського розвитку наша країна у 2015 р. займала 81 місце серед 188 країн світу, піднявшись на 2 позиції порівняно з минулим роком. Вниз Україну традиційно тягнуть такі показники, як тривалість і рівень життя, а рятівним колом залишається рівень освіти.

У той же час природні умови України дозволяють їй зайняти одне з провідних місць у Європі та світі за виробництвом багатьох видів промислової продукції та широкого спектра якісних продовольчих товарів. Розташування у центрі Європи спроможне забезпечити країні провідне місце найбільшого на євразійському континенті транспортно-логістичного вузла.

Науково-освітній потенціал у поєднанні з розвинутою мережею наукових установ і вищих навчальних закладів здатен забезпечити нашій країні роль генератора новітніх технологій, виробництва і постачання на внутрішній та зовнішній ринки високотехнологічної конкурентоспроможної продукції.

Наслідком неадекватного, неефективного економічного реформування, а по суті – економічного деформування, стала не припустимо висока концентрація національного багатства у власності невеликого кола осіб, надмірно висока диференціація доходів на тлі непомірної розкоші фінансово-політичної верхівки, бідність широких верств населення, особливо тих, що працюють. По масштабах бідності Україна знаходиться на першому місці в Європі.

Виправлення усіх цих деформацій потребує кардинальної зміни соціально-економічної політики держави та довгочасних консолідованих зусиль усього політикуму та суспільства. Глобальна зміна клімату актуалізувала необхідність радикального переосмислення соціально-економічних критеріїв, пріоритетів та орієнтирів.

Задоволення потреб повинно здійснюватись не тільки і не стільки за рахунок темпів зростання, скільки за рахунок підвищення його якості, тобто зростання переважно не за рахунок проміжного, а кінцевого продукту.

Задля економічного процвітання і протидії зміні клімату слід розвивати сферу високих технологій, оновлювати виробничі фонди на основі підвищення норми амортизації, норми виробничого нагромадження та скасування ввізного мита на високотехнологічне обладнання, якого немає в Україні. На наш погляд, слід замінити в системі національних рахунків валовий внутрішній продукт на валовий національний продукт.

Головна проблема якості економічного розвитку України, що тісно пов'язана з еколого-соціальними факторами, після підписання Угоди про асоціацію з ЄС – підвищення рівня конкурентоспроможності. Основними напрямками вирішення цієї проблеми є формування сприятливого інвестиційного клімату, стимулювання інноваційної діяльності, оновлення основних виробничих фондів, створення високотехнологічних робочих місць, підвищення продуктивності праці та ефективності виробництва, структурні та інституційні реформи.

Що стосується структурних зрушень, які сприятимуть зростанню конкурентоспроможності нашої економіки, то ними є оптимізація обсягів сировинно-видобувних виробництв з одночасною глибокою модернізацією їх продуктивних потужностей, розвиток машинобудування і промисловості високих технологій, відновлення сільськогосподарського потенціалу на основі застосування екологічно чистих технологій та виробництва природних, нестимульованих продуктів харчування, організація глибокої переробки продовольчих товарів, забезпечення основної частини потреб населення у споживчих товарах за рахунок національного виробництва з одночасним запровадженням жорсткої економії енергоресурсів в кризовий час для України.

Україна переживає кризу, в якій проглядаються наслідки вкотре не врахованих років минулого, і водночас – обриси майбутнього.

Криза – це не хвороба, а ліки, гіркі ліки. Це болісний процес відмирання усього того, що не є об'єктивно необхідним, це болісний процес приведення у відповідність того, що не є адекватним, того, що заважає розвитку.

Конструктивна роль кризи полягає у тому, що вона дає шанс і спонукає до його

використання.

Криза – це поштовх до розвитку. Мистецтво політики полягає у тому, щоб впіймати вітер конструктивних змін у вітрила реформування.

У посткризовий період, в умовах глобальної зміни клімату світ має повернутися до «зеленої» ідеї. Йдеться про «зелене» відродження, про «зелене» зростання, про «зелений» розвиток, заснований на притоці інвестицій у поновлювальні джерела енергії, в екологічно безпечне виробництво, у «зелені» технології. Для цього слід сконструювати цілу систему спеціальних стимулів і санкцій: субсидії на дослідження і створення «зелених» технологій та субсидії споживачам на їх освоєння, спеціальні тарифи на поновлювальні джерела енергії, пільгові кредити на купівлю технологій отримання сонячної та геотермальної енергії, застосування «зелених» інфраструктурних програм, зокрема, програми розвитку громадського транспорту, введення системи обмежень на викиди парникових газів, пільгові податки стосовно дружнього до навколишнього середовища виробництва. Щоб вижити, світ повинен «позеленіти».

Усе це сприятиме гармонізації стосунків людства з природою, суттєвому поліпшенню екологічної ситуації, переходу до якісно нового економічного розвитку.

Останнім часом до екологічних, економічних та соціальних проблем додалися нові, пов'язані з розвитком негативних і небезпечних аспектів процесів глобалізації. Адекватним виходом з ситуації, що склалася, може бути перехід на новий шлях розвитку на засадах взаєморозуміння, взаємоповаги, гармонійного співіснування усіх держав і націй світу як між собою, так і з природою, на засадах сталого розвитку.

У кожній країні повинен бути свій шлях до сталого розвитку. У одних цей шлях ще тільки починається, у інших вже розпочався, треті вже стали на шлях сталого економічного розвитку (США, Японія, країни Європейського Союзу). Багато ще й таких країн, яким не до сталого розвитку і вони його не сприймають, а їх соціальний розум спрямований на виживання.

Треба також враховувати глобальний характер сучасних технологічних, економічних і соціальних агресій і те, що природа відповідає на них адекватно – землетрусами, епідеміями, пандеміями, засухами, смерчами, торнадо тощо. Це – реакція природи на втрату суспільством інтегрального розуму. Природа не йде на компроміси. На компроміс повинно піти людство.

Україна, як європейська держава, повинна стати на свій шлях до сталого розвитку, який, по-перше, базується на усвідомленні сучасної ноосферної ідеї і, по-друге – на врахуванні зовнішніх та внутрішніх загроз національним інтересам держави.

Еколого-соціальний розвиток – це такий розвиток, який не виводить цивілізацію за межі екологічної рівноваги, не викликає у біосфері процесів руйнування, деградації і виникнення непридатних для життя людини умов. При такому підході сталий розвиток можна розглядати як стратегічну мету політики розвитку України у її геополітичному, європейському та національному вимірах, а розробка і реалізація стратегії сталого розвитку повинна здійснюватися поетапно і послідовно (стабілізація, перехід, досягнення).

Головну роль у створенні умов для переходу до еколого-соціального розвитку повинна відігравати держава, яка має гарантувати безпеку у політичній, економічній, соціальній, екологічній та оборонній сферах.

Державне управління процесом переходу до еколого-соціального розвитку має передбачати створення системи програмних і прогнозних документів: національної стратегії; довгострокових і середньострокових прогнозів, створення ефективної системи взаємодії «центр – регіони» з передбаченням жорсткого дотримання низки обмежень. Цільові орієнтири повинні бути виражені у показниках, які характеризують якість життя, якість економічного розвитку та якість природного середовища.

Політика еколого-соціального розвитку має базуватися на наступних принципах:

- визнання життєвих сил людини, родини, етносу, суспільства, нації, держави як

найвищої цивілізаційної цінності;

- визначення сталості розвитку суспільства як процесу якісних змін;
- зміна філософських орієнтирів суспільства, в основі яких мають бути культурні, духовні та моральні цінності;
- екологічне відродження природних об'єктів, ландшафтів як середовища існування і доміанти життя, скорочення техногенного навантаження на них і консолідування стратегічних цілей розвитку суспільства і держави.

Впровадження принципів еколоого-соціального розвитку у світі історично співпало із становленням України як незалежної європейської держави. Протягом минулих років суспільство, держава, пройшли важкий шлях політичних і соціально-економічних перетворень. Тривалий час переважав складний і суперечливий процес становлення державних інституцій, формування нових суспільно-політичних відносин, соціально-економічного реформування.

Аналіз динаміки інтегральних показників еколоого-соціального розвитку свідчить про те, що трансформаційні зміни в економіці та суспільстві в Україні мали як позитивні, так і негативні наслідки. Значне скорочення обсягів ресурсовитратного виробництва, структурні зміни в економіці сприяли зменшенню техногенного навантаження на навколишнє природне середовище, але мали негативні соціальні та демографічні наслідки, зокрема, призвели до поширення масштабів бідності та депопуляції населення країни.

Україні зараз потрібні високі темпи зростання ВВП для подолання бідності і зубожіння населення, але при цьому повинна формуватися нова модель розвитку – «зелене» відродження, «зелене» зростання, «зелений» розвиток, що ґрунтується на припливі інвестицій у відновлювальні джерела енергії, екологічно безпечне виробництво, «зелені» технології.

Для цього слід сконструювати цілу систему спеціальних стимулів і санкцій: субсидії на дослідження і створення «зелених» технологій та субсидії споживачам на їх освоєння, спеціальні тарифи на відновлювальні джерела енергії, пільгові кредити на купівлю технологій отримання сонячної та геотермальної енергії, застосування «зелених» інфраструктурних програм, зокрема програм розвитку громадського транспорту, введення системи обмежень на викиди парникових газів, пільгові податки для «зеленого» виробництва.